



انجمن آنتی شبہات

# قرآن و علم



نویسنده: یاسر قزل

[https://t.me/anti\\_shobahat](https://t.me/anti_shobahat)



« انجمن آنتی شبّهات »



تابع قوانین و مقررات کشور ایران است.  
حوزه فعالیت: فلسفه دین و رد شبّهات.

ما را در صفحات زیر دنبال کنید

سایت:

<http://Anti-Shobahat.com>

اینستاگرام:

[Instagram.com/Anti\\_Shobahat](https://www.instagram.com/Anti_Shobahat)

آپارات:

[Aparat.com/Anti\\_Shobahat01](https://www.aparat.com/Anti_Shobahat01)

آیدی جهت ارتباط:

[@YaserGhezel](https://www.instagram.com/YaserGhezel)

## فهرست مطالب

۴	مقدمه
۲	علم، تدبر، تعقل و لب
۲	آیاتی در قرآن که به سوی علوم اشاره می‌کنند
۵	تحقیق
۵	توحید
۸	عبادات اسلامی در تاریخ علم
۱۰	موخره:

## بسم الله الرحمن الرحيم

السلام و عليكم و رحمه الله و بركاته  
عنوان مقاله ما قرآن و علم می‌باشد.  
می‌خواهیم به بررسی دیدگاه قرآن نسبت به علم پردازیم.  
قرآن کتاب الهی حدود ۲ میلیارد مسلمان می‌باشد، یعنی حدود یک چهارم  
انسان‌های روی زمین.  
قرآن کتابیست که توسط میلیون‌ها انسان حفظ شده است و روزانه توسط میلیون‌ها  
انسان مطالعه می‌شود.  
انسان‌های بسیاری فرامین، توصیه‌ها و دستورات موجود در قرآن را مبنای اعمال و  
زندگی خود قرار داده‌اند.  
اما علم، هیچ کس بی‌خبر از اهمیت والای علم در زندگی انسان نیست.  
علم در همه جا و در تمام جوانب زندگی بشری ریشه‌ای عمیق دارد.  
در همه جا، در ارتباطات، در حمل و نقل، در اقتصاد، در سلامت و ...  
حضور فعال علم و وسایلی که علم در اختیار ما قرار داده است را به وضوح در همه  
جا مشاهده و احساس می‌کنیم.  
بنابر این مطالب مشخص می‌شود که موضوع رابطه میان قرآن و علم و آگاهی از  
دیدگاه قرآن نسبت به علم از اهمیت فراوانی برخوردار است.

# قرآن و علم

## آیه

قرآن عبارت آیه را هم برای قسمت‌های مشخصی از قرآن و هم برای کائنات استفاده می‌کند.

از منظر قرآت تفاوت و تناقضی میان قرآن و کائنات وجود ندارد. قرآن کتاب تشریح خدا و کائنات کتاب تکوین خداست.

هر اندازه که مطالعه قرآن اهمیت دارد به همان اندازه مطالعه کائنات نیز دارای اهمیت است.

همانطور که مطالعه قرآن از عبادات بسیار مهم است، مطالعه کائنات و کاوش و اکتشاف در آن نیز از عبادات بسیار مهم است.

انکار آیات الهی موجب کفر می‌شود چه این آیات در کتاب تشریح خدا باشند چه در کتاب تکوین خدا.

پس نگریستن به آیات الهی و تدبر و تفکر بر روی آنها وظیفه ما انسان‌ها می‌باشد.

عبادات و وظایف دینی مانند نماز و روزه تنها قسمی از عبادات هستند که بیشتر به نمایش گذاشته شده‌اند و به شکل آداب دینی در جامه قرار گرفته‌اند.

در قرآن عبادات بسیاری مانند تکبر نکردن، کمک به دیگران، برقراری عدالت و ...

وجود دارد.

در میان مسلمین عبادت مهم جست‌وجو و اکتشاف در کائنات متاسفانه تقریباً فراموش شده است.

## علم، تدبر، تعقل و لب

چیزی که اهمیت بالایی دارد بیشتر تکرار می‌شود، میان تعداد تکرار چیزی با درجه اهمیت آن چیز رابطه مستقیم وجود دارد. موضوع ما رابطه میان علم و قرآن است، مشاهده تعداد دفعات تکرار این کلمه در قرآن نشان دهنده میزان اهمیت علم از نگاه قرآن می‌باشد. کلمات علم، تدبر، تعقل و لب جمعاً حدود هزار بار در قرآن تکرار شده‌اند. کلمه علم با مشتقاتش به تنهایی حدود ۸۰۰ بار در قرآن ذکر شده است. کلمه علم یکی از پرتکرارترین کلمات در قرآن است. این حقیقت نمایانگر این است که علم و تحصیل آن از نگاه قرآن بسیار با اهمیت می‌باشد.

## آیاتی در قرآن که به سوی علوم اشاره می‌کنند

در قرآن آیات بسیاری وجود دارند که مستقیماً به علوم طبیعی مختلف اشاره دارند، بطوریکه توصیه و تشویقی هستند برای تحصیل در این علوم. آیات زیر بصورت مستقیم به کاوش و تفکر در بخش‌های علوم طبیعی‌ای که بالای هر آیه ذکر کرده‌ایم اشاره می‌کنند. بدون شک مقصود از جمله‌ی ذکر شده در ابتدای کلام؛ [آیاتی در قرآن که به سوی علوم اشاره می‌کنند]، کاوش کردن در کائنات است. یعنی البته که آیات در حال ارائه فلسفه علم نیستند، بلکه در حال بیان فعالیتی

مهم بودن کاوش در کائنات‌اند.

اگر زبان آیات را با در نظر گرفتن عصر نزول قرآن به دست گیریم، بسیار واضح خواهد بود که آیات به اشکال مختلف در حال اشاره به برخی نقاط کائنات می‌باشند.

#### ■ کوسمولوژی یا کیهان‌شناسی (Kozmoloji):

(أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ

آیا کافران ندانسته‌اند که آسمان‌ها و زمین به هم بسته و پیوسته بودند و ما آن دو را شکافته و از هم باز کردیم و هر چیز زنده‌ای را از آب آفریدیم؟ پس آیا ایمان نمی‌آورند؟/انبیا ۳۰ / )

#### ■ پالئونتولوژی یا دیرین‌شناسی (Paleontoloji):

(قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ۗ

بگو: در زمین بگردید پس با تأمل بنگرید که چگونه مخلوقات را آفرید. /عنکبوت ۲۰ / )

#### ■ ژئومورفولوژی یا زمین‌ریخت‌شناسی (Jeomorfoloji):

(وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ

و به زمین نظر نمی‌کنند که چگونه گسترده شده؟ /غاشیه ۲۰ / )

#### ■ زوولوژی یا جانورشناسی (Zooloji):

(وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ

و بی تردید برای شما در دام‌ها عبرتی است /نحل ۶۶ / )

#### ■ آرکئولوژی یا باستان‌شناسی (Arkeoloji):

(أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

آیا در زمین نمی‌گردند، تا بنگرند که چگونه بوده است عاقبت کسانی که پیش از آنها می‌زیسته‌اند؟/روم ۹ / )

#### ■ بوتانیک یا گیاه‌شناسی (Botanik):

(انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَُمْ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

به میوه آن چون ثمر دهد و به [طرز] رسیدنش بنگرید. قطعاً در اینها برای مردمی که ایمان می‌آورند نشانه‌هاست. /انعام/۹۹)

#### ■ **آسترونومی یا ستاره‌شناسی (Astronomi):**

(أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ

پس مگر [منکران حق] آسمان را فراز خود نمی‌نگرند که ما چگونه بنای محکم اساس نهاده‌ایم و آن را به زیور [ستارگان رخشان] آراسته‌ایم و هیچ شکاف و خللی در آن راه ندارد؟ /ق/۶)

#### ■ **اوروگرافی یا کوه‌شناسی (Orografia):**

(وَأَلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ

و کوهها را نمی‌بینند که چگونه بر زمین کوبیده‌اند؟ /غاشیه/۱۹)

#### ■ **بیولوژی یا زیست‌شناسی (Biyoloji):**

( وَ فِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ

و در وجود خود شما [نیز آیاتی است] آیا نمی‌بینید؟! /ذاریات/۲۱)

#### ■ **پلانتولوژی یا سیاره‌شناسی (Planetoloji):**

( الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ

خورشید و ماه به حساب معین به گردشند /الرحمن/۵)

#### ■ **امبریولوژی یا رویان‌شناسی (Embriyoloji):**

( خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَ أَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ

شما را از نفسی واحد آفرید ، سپس جفتش را از آن قرار داد ، و برای شما از دامها هشت قسم پدید آورد. شما را در شکمهای مادرانتان آفرینشی پس از آفرینشی [دیگر] در تاریکی‌های سه گانه خلق کرد. این است خدا، پروردگار شما ، فرمانروایی [و حکومت مطلق] از آن اوست. خدایی جز او نیست، پس چگونه [و کجا از حق] برگردانیده می شوید؟ /زمر/۶)



## تحقیق

اساس علم بر این است که باورهای انسان بایستی تحقیقی باشند. تحصیل علم را می‌توان تحقیقی قاعده‌مند، بدون پیش‌داوری و تعصب برای فهم و دانستن چیزی دانست. قرآن نیز این اصل را به رسمیت می‌شناسد و می‌گوید باورهای انسان‌ها بایستی تحقیقی باشند.

زمر ۱۷ - ۱۸، اسراء ۳۶، بقره ۱۱۱، زخرف ۷۸

## توحید

قرآن ارائه دهنده باور توحیدی است. توحید و ادیان ابراهیمی نیز در تاریخ علم نقش مهمی داشته‌اند. چرا انقلاب علمی در چین یا هند یا یونان باستان یا در آفریقا یا در میان سرخ پوستان آمریکا بوجود نیامد؟ می‌دانیم که در هر کدام از این مکان‌ها تمدنی درخشان وجود داشته است، اما چرا انقلاب علمی توسط آنها و در آن مناطق رقم نخورده است؟

پرفسور جان لنوکس استاد ریاضیات و فلسفه در دانشگاه آکسفورد در این خصوص به نکته‌ای مهم اشاره می‌کند، وی می‌گوید:

« وقتی جوزف نیدم چندین سال با پیش فرض های تاریخی مارکسیسم، تلاش می‌کرد بفهمد چرا علم مدرن در چین به وجود نیامد، نتوانست به پاسخ مشخصی برسد. در پایان عنوان کرد تنها تفاوتی که بین شرق دور و غرب می‌بینم این است که شرق دور مفهوم [خالق واحد جهان] را در متن زندگی خود نداشت - مفهومی که جهان را مجموعه‌ای منظمی با مخلوقی واحدی می‌داند - به عبارت دیگر، ارتباطی بین ظهور علم مدرن و باور به خداوند وجود دارد. سی اس لوئیس می‌گوید انسان‌ها علمی شدند چون توقع داشتند در طبیعت قوانینی وجود

داشته باشد، و به قوانین طبیعت باور داشتند چرا که به قانون گذار باور داشتند. آلفرد وایتهد عنوان کرد علم مدرن در سده‌های میانی بر اثر پافشاری افراد بر عقلانیت خداوند به وجود آمده است.

هنگامی که با ریچارد داوکینز در این باره بحث می‌کردم، او می‌گفت خدایی وجود دارد یا ندارد، همه در سده‌های میانی به خداوند باور داشتند، بنابراین عجیب نیست که علم در فرهنگی خداباور ظهور کرد. من به او یادآوری کردم همه‌ی افراد در اروپای غربی زندگی نمی‌کردند و نمی‌کنند و او چین را فراموش کرده است و همان نکته‌ای که در مورد جوزف نیدم مطرح کردم با او در میان گذاشتم. مورخان و فیلسوفان علم به طور کلی بر این باورند که رابطه‌ای عمیق بین ایمان به خداوند به عنوان هوش عقلانی در پس جهان و ظهور علم وجود دارد. البته دلیل منطقی‌ای برای آن وجود دارد.

باور به خداوند مانع از علم نشده بلکه موتوری است که باعث ظهور علم شده است. <sup>[۱]</sup>

انقلاب علمی در جهان اسلام و پس از آن با تأثیر گیری مسیحیان از مسلمانان در اروپا بوجود آمد.

چه تفاوتی میان ادیان ابراهیمی، ادیان باستانی و ادیان تائوئیسم، ماهیانه بودیسم و هندوئیسم وجود دارد؟

مهم‌ترین تفاوت در خصوص طبیعت است، ادیان جهان به طبیعت گرا و تعالی گرا تقسیم می‌شوند، ادیان باستانی، تائوئیسم، ماهیانه بودیسم و هندوئیسم طبیعت گرا و ادیان تراوادابودیسم، یهودیت، مسیحیت و اسلام تعالی گرا بشمار می‌روند.

با باورهای طبیعت گرایی ادیان طبیعت گرا شناخت جهان دشوار است، آنها طبیعت را مقدس می‌شمارند؛ مقدس، رازآلود، هراس انگیز و افسون کننده؛ حیرت انگیز، درک نشدنی، نفوذ ناپذیری، پنهان، مرموز و ... از صفاتیست که در این ادیان به طبیعت نسبت داده می‌شود.

اینگونه صفات مانعی بر سر راه شناخت طبیعت می‌باشند.

توحید نیز نقش مهمی بازی می‌کند، در ادیان باستانی خدایان بسیاری وجود دارند اما در ادیان توحیدی ابراهیمی تنها خدای یگانه وجود دارد، تنها او مقدس است، اوست که جهان را خلق کرده است، تنها یک قانون در جهان وجود دارد و آن نیز قانون خدای یگانه است.

اما در ادیان باستانی خدایان بسیار هر کدام قانون خاص خود را دارند، با یکدیگر درگیر می‌شوند و قوانین تغییر می‌یابند. سرشت طبیعت در اسلام با پنج چیز مشخص می‌شود؛ نامقدس بودن، مخلوقیت، نظام‌مندی، غایت‌مندی و اطاعت. بر اساس این دیدگاه اسلامی بود که مسلمین تشویق به تحصیل علم و شناخت جهان می‌شدند.

قرآن می‌گوید سنت الهی بر این منوال است که همه چیز جهان دارای نظم و قوانین مقرر است و انسان موظف به کشف آن‌ها می‌باشد.

قرآن می‌گوید که انسان‌ها توانایی شناخت جهان و قوانین آن را دارند، تمام جهان منظم است، مخلوق و طرح خداوند علیم است، رابطه علت و معلولی میان پدیده‌های جهان وجود دارد، خداوند طراح و قانون‌گذار و مدبر جهان است، جهان و اجزای آن همگی هدفمند و مطیع فرامین خداوندند، و در نهایت؛ هدف از خلقت انسان عبادت و شناخت خالق خویش برای رسیدن به کمال است.

بنابر قرآن توصیه به کسب علوم شده است، زیرا کائنات کتاب تکوین خدا و مخلوقات موجود در آن آیات الهی هستند، زیرا هر پدیده‌ای اطلاعاتی از ویژگی‌های پدید آورنده خود به ما می‌دهد و چون جهان پدیده است ما با مطالعه آن، یعنی با کسب علم، به شناخت ویژگی‌های خالق آن می‌پردازیم، یعنی به عبادت و شناخت خالق خویش می‌پردازیم.

قرآن می‌گوید برای شناخت خدا باید به تحصیل علم و اکتشاف در جهان پردازیم، از علم و عقل و منطقمان استفاده کنیم و به آنها اعتماد کنیم.

این دیدگاه اسلامی موجبات پدید آمدن روش علمی و علم‌نوین را فراهم کرده است.

## عبادات اسلامی در تاریخ علم

علاوه بر تاثیرات مثبت روحی عبادات اسلامی، با مطالعه تاریخ علم مطلع خواهیم شد که این عبادات در پیشرفت علمی مانند ریاضیات، جغرافیا و نجوم نیز تاثیر مثبت مهمی داشته‌اند.

در هر یک از رشته‌های علمی‌ای که دانشمندان دوران طلایی اسلام در آن به موفقیت‌هایی رسیده‌اند تأثیر تعالیم اسلامی نمایان است، از جغرافیا و تاریخ تا ریاضیات و نجوم و پزشکی.

بطور مثال قرآن مسلمین را محکوم به تحصیل در ریاضیات کرده است، یکی از دلایل پیشرفت مسلمانان در ریاضیات احکام دینی‌ای مانند تقسیم ارث بوده است. با ظهور اسلام "ریاضیات برای مقاصد و مصارف متعددی چون تجارت، قضاوت و حکومت جنبه اساسی پیدا کرد." [۲] انجام احکام دینی‌ای مانند روزه، حج، نماز، ارث، ذکات، تجارت حلال و ... نیازمند عالم شدن در علوم مانند نجوم، ریاضیات و مثلثات می‌باشد، یعنی یکی از عوامل اصلی توسعه علوم ریاضی و نجوم در جهان وجود اینگونه احکام دینی در دین اسلام است.

"ریاضیات و نجوم گاهی در پیشرفته‌ترین مدارس مسلمانان یا مدارس شرعی تدریس می‌شد. و این خود شاهی است بر قبول و جذب اعلاای این علوم." [۳] اگر به کتب دانشمندان مسلمانی که در این زمینه‌ها کار کرده‌اند بنگریم تأثیر اینگونه احکام در فعالیت‌های آنان را مشاهده خواهیم کرد.

بطور مثال خوارزمی پدر علم جبر در کتاب جبر و مقابله خویش همانند یک فقیه ریاضی‌دان به حل جبری مسائل ارثی موجود در قرآن کریم می‌پردازد. [۴] و یا ریاضی‌دان و منجم نامی ابوریحان بیرونی، بنیان‌گذار علم مثلثات به عنوان علمی مستقل، به اختراع ابزاری برای تعیین اوقات نماز می‌پردازد [۵]

۲ - سرآغازهای علم در غرب، دیوید لیندبرگ، ترجمه‌ی فریدون بدره‌ای، ص ۳۳۸

۳ - همان.

۴ - الجبر و المقابله، نوشته‌ی محمد بن موسی خوارزمی ترجمه‌ی حسین خدیوچم، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، سال چاپ ۱۳۶۳

۵ - کتاب تاریخ علم کمبریج اثر کالین ا. رنان، ترجمه‌ی حسن افشار، فصل علم عرب. و

و ...

برپا داشتن اینگونه احکام دینی از انگیزه‌های اصلی تحقیقات دانشمندان دوران طلایی اسلام بوده است.

"بر هر مسلمانی واجب بود که اوقات نماز را که به اختلاف مکان و زمان تغییر می‌کرد بشناسد. مسلمان می‌بایست که در هنگام نماز رو به جانب قبله کند. پس باید جهت قبله را بشناسد و این خود مبتنی بر حل مسئله‌ای از مسائل علم هیئت است و به مثلثات کروی مربوط می‌شود. نیز چنین است روزه داشتن و روزه گشودن در ماه رمضان که مسلمانان را به محاسبات فلکی برمی‌انگیزد. این احکام شرعی درباره‌ی روزه، منجمان مسلمان را بر آن داشته است که درباره‌ی مسائل دشوار وابسته به رؤیت هلال و احوال شفق به جستجو برخیزند. و به همین جهت در این باره پیشرفت‌هایی کردند و محاسبات و روش‌های تازه‌ای آوردند که در میان یونانیان و ایرانیان قدیم سابقه نداشت."<sup>[۶]</sup>

"پژوهش‌های اخترشناختی برای مقاصدی به کار برده می‌شدند که در آن‌ها نتایج باید دقیق می‌بودند، از جمله در تدوین تقویم‌ها، اندازه‌گیری فواصل روی زمین، معلوم ساختن زمان دقیق روز برای ادای نمازهای روزانه و تعیین قبله، جهت مکه، که نماز گزاران باید رو به آن بایستند و نماز بخوانند."<sup>[۷]</sup>

"دستورات اسلام برای عبادات روزانه و ماهانه و نیاز به پیدا کردن جهت قبله و جهت ساخت مسجد بدین معنا بود که نیاز فوری به تعیین زمان و مکان با دقت بسیار بالا وجود دارد."<sup>[۸]</sup>

"عوامل اصلی انگیزنده‌ی در پشت‌سر این کوشش‌های نجومی مسائل گاه‌شناسی، وقت‌یابی و تقویم بود: نیاز به تشخیص رابطه‌ی میان تقویم قمری و سال

زندگینامه‌ی علمی دانشمندان اسلامی، حسین معصومی همدانی، ص ۳۲۱

۶ - کتاب ((تاریخ فلسفه در جهان اسلام)) نوشته‌ی حنا الفاخوری و خلیل الجر، ترجمه‌ی عبدالمحمد آیتی ص ۳۶۴، علم الفلك و تاریخچه ص ۱۴۲ و ۲۳۰ و ۲۳۱ و ترجمه‌ی فارسی آقای احمد آرام از این کتاب به نام تاریخ نجوم اسلامی ص ۲۸۶ - ۲۸۵ و نیز تراث العرب العلمی ص ۵۷

۷ - تاریخ علم تبیین جهان هستی، نوشته‌ی استیون واینبرگ، ترجمه‌ی جمیل آریایی، ص ۱۲۲

۸ - تاریخچه علم نجوم، مارتین ریس، ترجمه محمد حسین پورعباس و سید امیر سادات موسوی، ص ۲۴

شمسی، پیش‌بینی آغاز ماه قمری، و تعیین اوقات نماز همه از جمله‌ی مسائل فوری و مبرمی بودند که حل آنها نیاز به دانستن دقایق نجوم داشت.<sup>[۹]</sup> در پایان این نکته نیز لازم به ذکر است که دین اسلام توصیه‌های مکرری به تحصیل در علوم مختلف از علوم انسانی و علوم تجربی می‌کند. تحصیل علم، تحقیق و اکتشاف در کائنات و اختراع از مهم‌ترین عبادات در دین اسلام می‌باشند.

آیات قرآن مشوقی بسیار قوی در کاوش طبیعت و فراگیری علوم‌اند. این نکته در پایان ذکر شد تا تصور نشود عبادت در دین اسلام تنها اعمالی مانند نماز و روزه و حج و ... است.

## مؤخره:

شاهد دیدگاه قرآن نسبت به علم و تحصیل علم بودیم. با شش مشاهده ثابت شد که قرآن اهمیت بسیاری برای علم و تحصیل علم قائل است، قرآن مشوقی قوی برای تحصیل در علوم مختلف است. انسان معتقد به قرآن مجبور است علم دوست باشد و به تحصیل علم پردازد. هرچه میزان ایمان به قرآن بیشتر باشد میزان علم و دانش معتقد نیز بیشتر می‌شود.

والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته

پایان

نویسنده: یاسر قزل

گرافیک: عبدالجبار

